

УДК 37.014(477)(092)»18/19»

ГАЛІВ Микола Дмитрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
e-mail: halivm@yahoo.com

КРИТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДЖЕРЕЛ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МИКОЛИ МАККАВЕЙСЬКОГО (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті аналізуються механізми критики та інтерпретації джерел, які використовував професор Київської духовної академії Микола Маккавейський під час історико-педагогічних досліджень (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Виявлено масштабне використання ученим загальновідомих і неоригінальних джерел. Встановлено, що зовнішню критику джерел він обмежував характеристикою їх репрезентативності. Внутрішня критика також зводилася до мінімуму з огляду на використання вченим джерел релігійного походження, щодо яких він не наважувався аналізувати достовірність наведеної інформації. З'ясовано, що М. Маккавейський часто вдавався до різного типу інтерпретації джерел: психологічної, технічної, типізувальної, індивідуалізувальної.

***Ключові слова:** зовнішня і внутрішня критика джерел, інтерпретація джерел, історико-педагогічний наратив, Микола Маккавейський.*

Постановка проблеми. Джерелознавча критика, яка формувалася та вдосконалювалася у процесі історико-педагогічних досліджень вітчизняних авторів від першої половини ХІХ ст., наразі є мало дослідженою і потребує відповідного аналізу та узагальнень. Актуальність такого завдання посилюється розвитком епістемологічної рефлексії сучасної історико-педагогічної науки, яка спонукає, зокрема, до з'ясування джерелознавчого підґрунтя української педагогічної історіографії. У контексті останньої особливе зацікавлення викликають дослідження українських учених кінця ХІХ – початку ХХ ст., коли активно розвивалася методика джерельної евристики в гуманітарних науках. Серед них епістемологічною неповторністю виділяються праці відомого дослідника історії освіти і педагогічної думки, професора Київської духовної академії Миколи Корнильовича Маккавейського (1866 – 1919).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя і діяльність, педагогічні та філософські погляди М. Маккавейського були предметом дослідження Н. Гупана, С. Кузьминої, А. Розсохи та О. Хмельницької, О. Черкасова, Т. Тхоржевської та ін. Так, О. Черкасов виокремив характерні для київського професора особливості створення історико-педагогічних праць, зокрема використання максимальної кількості першоджерел. О. Хмельницька відзначила у працях професора Київської духовної академії дотримання принципу історизму, глибоку аналітичність, неупередженість. Майже усі названі вище дослідники характеризували й джерельне знання М. Маккавейського, проте не робили спроби розглянути методи критики та способи інтерпретації історико-педагогічних джерел, які використовувалися вченим у рамках наукових досліджень.

Мета статті – проаналізувати механізми критики та інтерпретації джерел, які використовував М. Маккавейський в рамках історико-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Джерела у творах М. Маккавейського відігравали роль не лише резервуару інформації, але й слугували вагомою інтерпретативною базою. Характеризуючи джерельну основу історико-педагогічного наративу М. Маккавейського, відзначимо, що вчений майже не послуговувався архівними

джерелами. Здебільшого він опрацьовував відомі праці тих чи інших педагогів, учених, релігійно-духовних діячів або й священні християнські тексти (Старий і Новий Заповіти). Лише подекуди вдавався до такого виду джерел як спогади, зокрема у праці про К. Ушинського [1, с. 11].

На час активної наукової діяльності М. Маккавейського припадає значний розвиток історичного джерелознавства з огляду на поширення ідей позитивізму. Учені-історики, а за ними й педагоги, які досліджували минуле освіти та педагогічних ідей, заговорили про належну критику джерел. Наприкінці XIX – початку XX ст., завдяки працям Е. Бернгейма, Ш.-В. Ланглуа та Ш. Сеньбоса, утвердився поділ наукової критики джерел на зовнішню – аналіз «матеріальних» особливостей джерел (папір, форма, особливості мови тощо) та внутрішню – аналіз правдивості викладених історичних фактів [2, с. 84 – 85]. Уміння задіювати обидва види критики джерел М. Маккавейський продемонстрував у своїй магістерській дисертації «Археологія історії страждань Господа нашого Ісуса Христа» (1890 р.).

Наголосимо, що М. Маккавейський в історико-педагогічних дослідженнях зрідка вдавався до *зовнішньої критики* джерела. Він часто оминав такі складові зовнішньої критики як матеріал джерела, встановлення часу і місця виникнення, авторства джерела. Оскільки вчений найчастіше використовував опубліковані і добре відомі джерела, то у нього не було потреби звертатися до таких елементів зовнішньої критики. Щоправда, подекуди дослідник змальовував обставини виникнення педагогічного джерела. Так, у праці про педагогічні погляди Дж. Лока, він описав появу на світ трактату англійського філософа «Думки про виховання» у 1693 р., згадавши листи мислителя до його друга Е. Клерка, видання в друкарні А. Черчила, скромну оцінку цих «думок» самим автором [3, с. 134].

Єдиним елементом зовнішньої критики, котрим дослідник послуговувався досить часто, була загальна характеристика репрезентативності джерела. Так, у праці про педагогічні погляди древніх отців і вчителів церкви (1897 р.), М. Маккавейський наводить такі джерела, як трактати св. Августина «Про порядок», «Християнська наука». Перш, ніж вдатися до їх детального змістового аналізу (внутрішньої критики та інтерпретації), він коротко описав їх зміст, намагаючись показати репрезентативність джерела для досліджуваної ним проблеми. При цьому виокремив головні змістові тези та ідеї зазначених трактатів [4, с. 73]. Тобто репрезентативність джерел учений окреслював коротким переказом змісту, з виокремленням характерних тенденцій та напрямів думки.

Інколи репрезентативність використовуваного джерела демонструвалася М. Маккавейським через співставлення його з іншими джерелами подібного характеру і змісту. Так, досліджуючи виховання у давніх євреїв (1901 р.), професор узяв за джерело Св. Письмо – Старий Заповіт та порівняв наведені в ньому закони Мойсея з іншими законами давніх народів: Лікурга у Спарті та Солонна в Афінах. Зауважив передовсім зовнішню відмінність: в законі Мойсея не було спеціальних розділів чи глав, які б присвячувалися питанням виховання єврейських дітей. «У цьому відношенні законодавство Мойсея не є аналогією тим законам давньої Спарті, які прийнято пов'язувати з іменем Лікурга, чи законам, які дані Солоном афініянам. В обох державах давньої Греції помітне місце в законодавстві відведено було виховній справі» [5, с. 123], – резюмував учений.

При аналізі певної групи джерел (насамперед, богословського характеру) М. Маккавейському ставала в пригоді його фундаментальна богословська освіта. Так, будучи фахівцем з пасторології, він у 1910 р. аналізував послання ростовського митрополита Димитрія (Туптала) «Про пастирство духовних пастирів» (початок XVIII ст.). Переказавши коротко його зміст, децю процитувавши, вчений наголосив, що

в ньому йдеться про пастирсько-виховну діяльність пастиря. «Як характерну рису цього слова (трактату Димитрія. – М. Г.) слід відзначити... відсторонений, переважно теоретичний характер його. Елемент сучасності, в сенсі наочних прикладів та ілюстрацій із оточуючого сучасного життя, тут є дуже незначним. Трактат написаний в дусі і стилі класичних творінь цього роду древнотцівських і саме східних: той же ідеальний підйом високо-християнської думки і благоговійного почуття, той же метод аналізу питання і той же прийом обґрунтування положень, що розвиваються Св. Писанням з широким використанням старозавітніх і переважно пророчих місць. Зустрічаються часті посилання на св. Івана Золотоуста... Для нас слово це представляє особливу цінність, як таке, що розкриває з повною ясністю пастирські погляди автора його» [6, с. 61 – 62], – писав М. Маккавейський. Бачимо, тут окреслення не лише репрезентативності джерела, але й таких його характерних особливостей, які виявляються при належній герменевтиці тексту, використанні певних елементів внутрішньої критики.

Загалом *внутрішня критика* джерел в історико-педагогічних працях М. Маккавейського не відзначалася масштабністю. Більше того, часто використовуючи джерела релігійного походження (біблійні тексти, патристику, послання святих і блаженних) він цілковито не аналізував достовірність наведеної у них інформації, навіть не ставив таке завдання. Це й зрозуміло з огляду на світогляд вченого, його релігійність, сповідування християнських цінностей, богословську освіту й прищепленим завдяки їй беззаперечним схиленням перед релігійним текстом як непорушним епістемним та деонтичним авторитетом. Зрештою, М. Маккавейський, найімовірніше, ніколи не бачив подібні тексти в оригіналі, користувався російськими перекладами, не піддаючи сумніву їх адекватність. Так, для висвітлення питання щодо відношення поширеної у перші століття після Христа освіти до християнського виховання, вчений використав одне джерело – 22-у бесіду св. Василя Великого, названу «До юнаків – про те, як користуватися язичницькими творами» [4, с. 65 – 66]. Розкриваючи його зміст, дослідник подекуди робив невеличкі резюме в стилі: ось так Василій Великий висвітлював це питання.

Така некритичність помітна в деяких творах М. Маккавейського і щодо джерел аж ніяк не релігійного характеру. Так, у праці про К. Ушинського (1896 р.), дослідник піднесено описав студентський етап життя видатного педагога. У примітках він навів спогади про К. Ушинського його студентського товариша Ю. Рехневського [1, с. 10], але без будь-якої критики щодо коректності викладених там оцінок. Учений не врахував, що спогади були написані після смерті К. Ушинського, коли його ім'я стало відомим, тож можливою була певна пієтичність і сублімованість цих меморій, не кажучи вже про притаманну усім авторським джерелам суб'єктивність.

Поза цим, в історико-педагогічних працях М. Маккавейського все ж знаходимо приклади застосування певних елементів внутрішньої критики, зокрема і встановлення достовірності окремих тверджень джерела (що особливо актуально при використанні авторських джерел). Так, в одній з праць учений цитував ранньохристиянського письменника Тертуліана, наводив його опис життя вчителя-християнина, який, попри все, змушений був брати участь у язичницьких обрядах, жертвувати гроші Мінерві, викладати язичницьку літературу, розповідати учням про язичницьких богів, а тому такий учитель був близьким до ідолопоклонства. Проте професор закликав ставитися обережно до міркувань Тертуліана: «Цю думку церковного письменника, який достатньо відомий крайністю суджень по багатьох питаннях, звичайно, не можна вважати, у такій формі, загальною думкою всіх християн того часу; але вказана ним особливість становища сучасного шкільного вчителя, – близька дотичність останнього зі світом язичницьким, незворотна для нього через сам порядок речей, – не може

підлягати сумніву» [4, с. 57]. М. Маккавейський, отже, розрізняв власну думку Тертуліана, яка була обтяжена радикальною оцінкою (щодо зарахування таких вчителів-християн до ідолопоклонців), і його описові твердження (про вимушені язичницькі релігійні практики таких дидакалів), з приводу котрих дослідник не висловлював жодних сумнівів, по-суті, вважав їх адекватним відображенням минулої реальності.

Прикладом задіяної внутрішньої критики слугує використовуваний ученим спосіб роботи висновки на основі малоінформативних джерел. Так у праці про виховання у давніх євреїв, він навів три цитати з Второзаконня, в яких ідеться про потребу навчати дітей закону, розповідати їм про те, що Бог зробив для народу Ізраїлю (вивів з єгипетського рабства), не забувати про це самому і переповідати «синам своїм і сином синів своїх» [5, с. 123]. Аналізуючи їх зміст, М. Маккавейський спочатку констатував малу інформативність джерела: ці вказівки законодавця є недостатніми для того, щоб на їх основі робити «якісь широкі висновки, малювати картину, як велася виховна справа в епоху Мойсея: ніяких даних для цього в законодавстві Мойсеєвому ми не маємо» [5, с. 124]. Але попри це, вказав: цих «небагатьох слів є достатньо для того, щоб з упевненістю сказати, що в програму давньоєврейського виховання обов'язково повинно було входити наставляння вихованців в законі, ознайомлення їх з релігійними основами життя Ізраїлю. Мало того: на основі вищенаведених слів Мойсея ми знаходимо можливим висновувати, що саме цей елемент, релігійний, складав найголовнішу, найсуттєвішу частину виховання єврейського юнака, що у порівнянні з ним все інше займало другорядне, службове місце» [5, с. 124]. Тобто попри вузьку текстуальність, учений усе ж виокремив найбільш суттєву інформацію, на основі якої можна було дедуктивним шляхом будувати характеристику засад виховання давніх євреїв.

Добре знання релігійних джерел, зокрема Євангелій, давало М. Маккавейському змогу дискутувати з іншими авторами, які покликалися на священні тексти. Зокрема, вчений заперечив низку тверджень Л. Толстого про родину Ісуса Христа, проповідування Іваном Хрестителем соціальної рівності людей (у цьому випадку навіть довів, що анафемований церквою російський письменник слова начебто Івана Хрестителя узяв з проповіді пророка Ісаї, але перекрутив їх). Вказував і на спотворення Л. Толстим слів Івана Хрестителя, причому наводив приклади, подаючи цитати з Євангелій та з праці письменника [7, с. 424 – 425]. Помітивши ще декілька переколючень біблійного тексту у призначеній для дітей праці Л. Толстого, М. Маккавейський зауважив, що російський граф «...цілковито не рахується з текстом (джерела. – М. Г.), не тільки викидаючи з нього все, що не відповідає його «релігії», довільно переставляючи, скорочуючи, по-своєму трактуючи, але і вставляючи цілі «пояснювальні» епізоди від себе, вигадуючи їх. Не дивно, що йдучи таким самостійним шляхом можна дійти до яких завгодно висновків» [7, с. 453].

Незважаючи на не завжди високу критичність до джерел, М. Маккавейський часто вдавався до різного типу *інтерпретації джерел*: психологічної, технічної, типізувальної, індивідуалізувальної.

Психологічна інтерпретація джерела, згідно з О. Лаппо-Данилевським, зокрема будується на принципі асоціації. Чужа свідомість виявляє асоціювальну діяльність: автор джерела мав уявлення, які асоціював з певними їх виявленнями. Вчений, який досліджує джерело, з'ясовує ці асоціації і формує свої, які мають відповідати асоціаціями творця джерела. Щоби встановити таку відповідність дослідник повинен бути упевненим, що реальний об'єкт, з яким він пов'язує свої асоціації, такий же, як і в автора джерела [8, с. 326]. Прикладом задіяної М. Маккавейським психологічної інтерпретації джерела є наведений вище фрагмент про аналіз деяких тверджень

Тертуліана. Проявом психологічної інтерпретації джерел є і трактування вченим висловів святих Івана Златоуста, Августина та Василя Великого про раннє виховання дітей. Дослідник процитував Івана Златоуста, який писав про потребу виховувати дітей з «ніжного віку», бо в цьому віці душа дитина засвоює все як «печатка на віск», а тому треба з самого початку відхиляти дітей від гріха, перетворити навик ніби в природу. Відтак навів слова Августина (про пороки дитинства, які переходять до іншого віку) та Василя Великого (про потребу спонукати дитину до всіляких добрих вправ, поки душа дитини здатна до освіти, є ніжною і поступливою). Оскільки, на думку вченого, три отці і вчителі церкви вели мову про виховання у ранньому дитячому віці, то робить висновок, що йшлося саме про батьківське виховання: «Звідси слідує, що першим, природним і зручним місцем виховання повина слугувати рідна сім'я, а *першими вихователями* повинні бути батьки дитини» (курсив М. Маккавейського. – М. Г.) [4, с. 14]. У даному випадку М. Маккавейський беззастережно розумів, що цитовані ним автори, говорячи про виховання дитини з раннього віку, асоціювали це виховання з родинними умовами життя. Подібна асоціація склалася і в київського дослідника.

Професор М. Маккавейський майже не вдавався до технічної інтерпретації джерела, яка тісно пов'язана зі зовнішньою критикою. Вона, як відомо, включає два види: 1) інтерпретацію на основі матеріального образу джерела, 2) інтерпретацію стильових особливостей джерела. Інтерпретаційних суджень з приводу матеріального образу джерел вчений не робив, оскільки користувався переважно їх друкованими виданнями. Інтерпретацію стильових особливостей тексту вчений задіював рідко. Лише у праці про педагогічні погляди Л. Толстого (1902 р.) професор відзначив деякі стильові особливості педагогічних творів цього автора, знайшовши у них більше художньо-літературного, аніж науково-логічного сенсу. У критиці Л. Толстим тогочасної культури та притаманного їй виховання, М. Маккавейський зауважує «ціле море гучних фраз, часто цікаво-дотепних, але місцями вже надто жвавих і розмашистих: у погоні за дотепністю, автор, ніби, вже не вважає потрібним орієнтуватися на дійсність. Загалом формується враження блискучого феєрверку з пострілами у повітря, від яких нікому шкоди не може бути, але які, без сумніву, збільшують красу феєрверку...» [9, с. 50 – 51]. Вказівкою на стиль педагогічних праць Л. Толстого, М. Маккавейський до певної міри, підривав наукову вагу тверджень письменника та значення його творів як педагогічних джерел.

Певну увагу до стилістики джерела київський вчений виявив і в праці про пастирсько-педагогічні ідеї та діяльність Дмитра Туптала (св. Димитрія Ростовського), проаналізувавши низку його митрополичих послань початку XVIII ст., вказав на їх суттєві стилістичні риси: повчальний, викривальний тон, піднесено-чуттєві образи Божого милосердя, психологізм («глибоке проникнення в гріховну душу людини») у змалюванні людських вад. Зауважив і поступове звільнення цих послань від прийомів схоластики [6, с. 38]. Аналізуючи послання Димитрія «Про пастирство духовних пастирів», дослідник відзначив, що воно написане в дусі і стилі класичних творів цього роду – давньоотцівських, а саме східних. Зокрема, помітив такі стилістичні особливості джерела, які поєднували його зі східною пасторологічною традицією: піднесеність думки, благоговійність почуттів, характерний метод аналізу питання і прийом обґрунтування положень [6, с.61]. Така інтерпретація вмонтовувала аналізоване джерело в певну уявну історико-культурну канву, надаючи йому нових сенсів і значень.

Типізувальна інтерпретація джерела полягає у визначенні належності джерела до певного культурного типу, що допомагає зрозуміти зміст джерела [3, с. 360]. Досить рельєфно вона виявляється при характеристиці М. Маккавейським такого джерела як трактат Дж. Лока «Думки про виховання». Учений насамперед описав часові умови розвитку педагогічних ідей (XVI – XVII ст.), констатував поширеність традицій

схоластики та появу спроб внести нові засади в педагогічну справу. Критично охарактеризував схоластику, сім вільних мистецтв, становище природничих наук (навіть приклад Г. Галілея), поширеність дедуктивного методу в науці, тогочасні акценти на розвиток пам'яті, а не мислення учнів. Водночас виокремив інший чинник – «допитливий по природі дух людини», який прагне відкриттів, звертається до живої природи і породжує новий погляд на людину і світ. Вчений вказав на поступове поширення у той час методу індукції, зростання уваги до спостереження та експерименту як джерел достовірного знання. Відтак вів мову про представників нового інтелектуального руху – Ф. Рабле, М. Монтеня, Ф. Бекона, В. Ратке, Я.А. Коменського. Змалювавши таке «історичне середовище» (стан культури), М. Маккавейський вдався до характеристики типу культури, зокрема оповів про виховання аристократів в Англії (природне оточення, домінування латиномовної освіти, вплив французької культури), повторив критику Дж. Лока сучасної йому освіти [3, с. 136 – 152]. Так учений вписав головну педагогічну працю англійського філософа у контекст тогочасних культурних тенденцій і традицій, надавши їй (та викладеним у ній новаторським ідеям) характер типового для інтелектуальних віянь часу історико-педагогічного джерела.

Індивідуалізувальна інтерпретація джерела також займала вагоме місце в критиці джерел М. Маккавейським. Вона полягає у врахуванні дослідником індивідуальності автора джерела: чим яскравіше індивідуальність автора, тим більше доводиться приймати її до уваги при інтерпретації його твору. Здійснюючи індивідуалізувальну інтерпретацію джерела, дослідник часто йде двома шляхами: відштовхуючись від біографічних відомостей про автора, або зосереджує увагу на його творі, через який пізнає особистість автора [3, с. 383 – 385]. Звісно, така інтерпретація приводить до приблизних висновків, але дослідники нею часто послуговуються. Не був винятком і М. Маккавейський.

Перший шлях індивідуалізувальної інтерпретації особливо помітний у праці про педагогічні ідеї К. Ушинського. У ній київський учений початково виклав біографію видатного педагога, накреслив його світогляд, життєві цілі і цінності [1, с. 2 – 32], а відтак взявся розкривати головні педагогічні візії Костянтина Дмитровича [1, с.33 – 95]. При цьому він, окреслюючи різні ідеї К. Ушинського, також характеризував біографічні умови їх появи (наприклад, викладені думки в одній із статей педагога пов'язав із враженнями від селянської реформи 1861 р. [1, с. 68 – 69]). Такий же шлях індивідуалізувальної інтерпретації вчений задіяв і в статті про відомого німецького педагога кінця XVI – початку XVII ст. В. Ратке [10], російського педагога XVIII ст. І. Бецького [11].

Другий шлях індивідуалізувальної інтерпретації теж використовувався М. Маккавейським. Так, проаналізувавши ідеї Л. Толстого, він виявив у них особистісні риси автора. «Вся педагогія його (Л. Толстого. – М. Г.) є плодом тимчасового захоплення талановитого письменника-художника філософствуванням на педагогічні теми, який познайомився із негативними ідеями Руссо, убрав їх в свої, дещо змінені, форми і ілюстрував їх, часто парадоксальними, але тим ще більше ефективними доказами», – зауважив київський дослідник, наголосивши, що «...правильніше бачити у всій цій фантастичній педагогіці нашого письменника його звичне прагнення ... до «хитання основ», до заперечення всього, що носить характер загальноновизнаного, на чому споконвіку стоїть життя. Цей напрям ми бачимо в його релігійному світогляді; він же проявився і в його педагогіці, це – суцільне заперечення, тому що і позитивна частина педагогічних поглядів Толстого, по суті, є не більше ніж заперечення всього, на чому будується школа» [9, с. 61].

Висновки. Отже, історико-педагогічний наратив М. Маккавейського характеризується масштабним використанням джерел, але здебільшого загальновідомих і неоригінальних. Останнє позбавляло його необхідності задіювати зовнішню критику джерела, обмежуючись характеристикою його репрезентативності шляхом короткого переказу змісту або співставлення з іншими джерелами подібного характеру і змісту. Внутрішня критика джерел в історико-педагогічних працях М. Маккавейського також не відзначалася масштабністю. Часто використовуючи джерела релігійного походження він цілковито не аналізував достовірність наведеної у них інформації, приймаючи усі твердження за безсумнівний факт. Такі підходи інколи переносилися й на опрацювання джерел нерелігійного характеру. Однак при цьому М. Маккавейський часто вдавався до різного типу інтерпретації джерел: психологічної, технічної, типологічної, індивідуалізувальної.

Список використаної літератури.

1. Маккавейский Н. К. Д. Ушинский и его педагогические идеи / Н. Маккавейский. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1896. – 98 с.
2. Ланглуа Ш.-В. Введение в изучение истории / Ш.-В. Ланглуа, Ш. Сеньобос; пер. с фр. А. Серебряковой. – 2-е изд. – М. : Тип. ГПИБР, 2004. – 305 с.
3. Маккавейский Н. Педагогика Джона Локка / Н. Маккавейский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1895. – № 5. – С. 134–158.
4. Маккавейский Н. Педагогика древних отцев и учителей церкви. Несколько мыслей о воспитании из древне-отеческих творений / Н. Маккавейский. – К. : Тип. П. Барского, 1897. – 81 с.
5. Маккавейский Н. Воспитание у ветхозаветных евреев / Н. Маккавейский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1901. – № 5. – С. 117–142; № 11. – С. 269–305.
6. Маккавейский Н. Святой Димитрий, митрополит Ростовский, как пастырь и пасторолог / Н. Маккавейский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1910. – № 1. – С. 22–64.
7. Маккавейский Н. Лев Толстой в роли религиозного наставника детей / Н. Маккавейский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1909. – № 3. – С. 421–459.
8. Лаппо-Данилевский А. С. Методология истории / А. С. Лаппо-Данилевский. – М. : Изд. дом «Территория будущего», 2006. – 472 с.
9. Маккавейский Н. Педагогические воззрения Л. Н. Толстого / Н. Маккавейский. – К. : Тип. И. Н. Горбунова, 1902. – 63 с.
10. Маккавейский Н. Вольфганг Ратке, как реформатор дидактики / Н. Маккавейский // Труды Киевской Духовной Академии. – 1893. – № 11. – С. 405–432.
11. Маккавейский Н. Педагогические мечты Екатерины Великой и Бецкого. Из истории воспитания в России / Н. Маккавейский. – К. : Тип. И. Н. Горбунова, 1904. – 49 с.

References.

1. Makkaveyskiy, N. (1896). *K. D. Ushinskiy and his pedagogical ideas*. Kiev: Publ. G. T. Korchak-Novitskiy (in Russ.)
2. Langlois, Sh.-V., Senobos, S. (2004). *Introduction to the study of history*. Moscow: Publ. GPIBR (in Russ.)
3. Makkaveyskiy, N. (1895). John Locke's Pedagogy. *Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii (Kyiv Clerical Academy Works)*, 5, 134-158 (in Russ.)
4. Makkaveyskiy, N. (1897). *Pedagogy of ancient fathers and teachers of the Church. A few thoughts about education from ancient paternal creations*. Kiev: Publ. P. Barskiy (in Russ.)
5. Makkaveyskiy, N. (1901). Education of the Old Testament Jews. *Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii (Kyiv Clerical Academy Works)*, 5, 117-142; 11, 269-305 (in Russ.)
6. Makkaveyskiy, N. (1910). Saint Demetrius, Metropolitan of Rostov, as a pastor and preacher. *Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii (Kyiv Clerical Academy Works)*, 1, 22-64 (in Russ.)
7. Makkaveyskiy, N. (1909). Leo Tolstoy as a religious mentor of children. *Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii (Kyiv Clerical Academy Works)*, 3, 421-459 (in Russ.)
8. Lappo-Danilevsky, A. S. (2006). *Methodology of history*. Moscow: Publ. house «Territory of the future» (in Russ.)
9. Makkaveyskiy, N. (1902). *Leo Tolstoy's pedagogical views*. Kiev: Publ. I. N. Gorbunov (in Russ.)
10. Makkaveyskiy, N. (1893). Wolfgang Ratke, as a reformer of didactics. *Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii (Kyiv Clerical Academy Works)*, 11, 405-432 (in Russ.)

11. Makkaveyskiy, N. (1904). *The pedagogical dreams of Catherine the Great and Bezsky. From the history of education in Russia*. Kiev: Publ. I. N. Gorbunov (in Russ.).

HALIV Mykola,

Ph. D (Pedagogy) Associate Professor at the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

CRITICAL AND INTERPRETATION SOURCES IN THE MYKOLA MAKKAVEYSKIY'S HISTORY-PEDAGOGICAL RESEARCHES (END OF XIX – BEGINNING OF THE XX CENTURY).

Abstract. Introduction. *The mechanisms of criticism and interpretation of the sources used by the professor of the Kiev Clerical Academy Mykola Makkaveyskiy on the history-pedagogical researches are analyzed in this article.*

Use of scientific criticism of sources in history-pedagogical works in the end of XIX – beginning of the XX century is poorly investigated. The urgency of the problem is aggravated by the development of epistemology, which prompts, in particular, to clarify the sources of Ukrainian historiography of education and pedagogy. In the late XIX and early XX centuries a very famous Ukrainian historian of education and pedagogy was Mykola Makkaveyskiy, professor of pedagogy at the Kiev Clerical Academy.

Purpose is to analyze the mechanisms of criticism and interpretation of the sources used by M. Makkaveyskiy in studies about the history of education and pedagogy.

Methods: *historical retrospective, heuristics of sources, logical-semantic analysis, hermeneutical analysis, classification, typology.*

Results. *M. Makkaveyskiy in historical and pedagogical studies did not adequately make external and internal criticism of historical sources. He used many published and known historical sources, so he did not need to analyze the material sources, set the time and place of creation of sources, to attribute them. But the scientist has always briefly written about the representativeness of the sources. The internal criticism of the sources in the M. Makkaveyskiy's history-pedagogical narrative was not deep. M. Makkaveyskiy used many sources of religious origin (biblical texts, patristics, sermons of saints), and therefore did not analyze the authenticity of information in these sources.*

M. Makkaveyskiy often resorted to different types of interpretation of sources. He made a psychological interpretation in the work about the pedagogical views of the Church Fathers. The technical interpretation of the source text he did in the narratives about L. Tolstoy's pedagogical ideas and about Metropolitan Dmytro Tuptalo's sermons. In the study about J. Lock's pedagogical views the scientist applied a typing interpretation. M. Makkaveyskiy applied an individualized interpretation of the sources in works about K. Ushinsky, V. Ratchet, L. Tolstoy, I. Bezsky.

Originality. *The mechanism of criticism and ways of interpreting the sources, carried out by M. Makkaveyskiy in his history-pedagogical research, was first investigated in science.*

Conclusion. *In studies about the history of education and pedagogy M. Makkaveyskiy insufficiently used external and internal criticism of sources. But the scientist often made the psychological, technical, typing, individualization interpretation of sources.*

Key words: *external and internal criticism of sources, interpretation of sources, history-pedagogical narrative, Mykola Makkaveyskiy.*

*Одержано редакцією 23.01.2018 р.
Прийнято до публікації 09.02.2018 р.*